

Szemle

KÉZÉR Gabriella¹

Carmen női szemmel

Rajkó 70 – jubileumi koncert a Pesti Vigadóban, 2022. október 21.

Carmen-fantázia (Georges Bizet: Carmen)

Koreográfia: Sziráky Tímea

Táncosok: Boldizsár Blanka, Galambos Viktória, Jávor Lili, Kékesi Diána, Kékesi Kitti, Philipp Noémi, Ragcsák Patrícia, Gyugos Dominik, Szabó András, Szabó Áron

Zene: Rajkó Zenekar

Carmen története 1845-ig nyúlik vissza, amikor Prosper Mérimée fergeteges novellája a szalonokban járt kézzől kézre az urak között.

1875-ben Georges Bizet zeneszerző és librettistái operává alakították át a történetet. Abban az időben a kritikusok felháborodtak, akik a művet a szexualitás kendőzetlen ábrázolásának tartották a spanyol folklór formájában álcázva. Ennek ellenére Bizet szerzeménye fokozatosan egyre nagyobb elfogadottságot kapott. Manapság a valaha írt legnépszerűbb operaként ismert.

A Rajkó zenekar kiváló tolmácsolásában csendültek fel Bizet *Carmen* című operájának ma már slágerként ismert dallamai, a Liszt Ünnep keretein belül, 2022. október 21-én a Pesti Vigadóban, a zenekar fennállásának 70 éves jubileumi műsorában.

A barátaim meghívására érkeztem az előadásra. A Magyar Táncművészeti Egyetem mesteroktatójaként azonnal felcsillant a szemem, amint bepillantottam a műsorfűzetbe, és amikor láttam, hogy a táncművészet is teret kap ezen az ünnepi eseményen.

Sziráky Tímea táncművész, koreográfus alkotásaként volt feltüntetve a *Carmen* élő zenével kísért feldolgozása. Sziráky Tímea pályafutása során sok évet töltött külföldön, Európa számos országában, az USA-ban és Ázsiában. Talán ezért is, széles rálátása van a különböző kultúrák női-férfi kapcsolatának viszonyrendszerére. Emlékeim szerint – a korábban látott munkái kapcsán – szereti különféle nézőpontokból kutatni a szerelem kérdését és annak mozgatórugóit.

¹ A szerző a Kézér Ballée művészeti vezetője és koreográfusa, a Magyar Táncművészeti Egyetem tanára, a Gödöllői Táncszínház művészeti vezetője, koreográfusa.

Már az indító képsorok, a mozgás formanyelve kapcsán megfogalmazódott bennem, hogy mit látok: a *Carmen* újragondolását. A koreográfus lineárisan építette fel az ismert cselekményt; hangulatot teremtett és érzelmi szálakon vezette a nézőket.

A darab egy néma jelenettel indul, ami már önmagában figyelemfelkeltő. Feltettem a kérdést: miért is? Erre a választ az előadás folyamatában leltem meg. A darab során a szereplők belső zűrzavarába keveredünk. Táncuk a bőrünk alá kerül, időnként szándékosan nyugtalanít. A táncosok minden mozdulata, minden gesztusa csak egy pillanatig tart, folyamatosan vibráló, nyugtalanító. Miközben nézzük, elképesztő kinesztetikus kapcsolatot érzünk a táncosokkal, a szenvedéllyel, amit képviselnek. A férfiak erőteljesen uralják a teret, annak minden centiméterére rányomják lenyomatukat. Őket nézve a veszélyes kiszámíthatatlanság fogalmazódik meg a nézőben.

A második jelenet az első zeneszámra indul. Tiszta képet kaptam, teljesen egyértelmű volt számomra az alkotó dohánygyári képe, ahogy a munkásasszonyok elhagyják a gyárat, és a férfiak várnak rájuk. A mozgásanyag egy késő délutáni életképbe varázsolja bele a nézőt.

Az ezt követő torreádor-zeneszám, a férfiak bevonulása, körbejárva a képzeletbeli arénát, küzdelem színterét ábrázolja. A versengés mellett azonban megjelenik a gesztusok által a „fair play” szellemisége is. A másik elismerése, de mellette a levegőben izzik a vezérhím-cím elnyerésének lehetősége, a társadalmi szerepben bekövetkező pozitív irányú, elismertségből fakadó változások esélye.

Majd megszólal a *Kártya-ária*, és itt, mintha két szálon futna a cselekmény. Egyrészt ott van a három férfi között megjelenő Carmen, ahogy érzékiségével és lényével behálózza őket. Úgy tűnik, kézben tartja a kialakult helyzetet, eszközként kezeli és manipulálja a férfiakat, egyszerűen visszautasíthatatlan vonzerővel rendelkezik. A táncosnő mozgását figyelve a magabiztosság mögött kétségbeesés is tükröződik, a vágyakozás, valakit szeretni és hozzátartozni érzés megismerése iránt. Lelke mélyén sóvárog a szerelemre, de döntésképtelensége megakadályozza őt, hogy bármelyik férfinak is odaadja magát. Nem választ. Ezt igazolja a jelenet vége is, amikor Carmen középen áll, és mind a három férfinak kapaszkodik. A férfiak szerepe egyben szimbolikus is. A siker, szerelem, gyökerek jelentéstartalmát, azok fontosságát hordozza, ami talán megmagyarázza a főhősnő döntésképtelenségét: hiszen számára ezek a legfontosabb értékek. Másrészt a cselekmény fő vonulata mellett megjelenik a többi nő is legyezővel a kezében, eltakarva arcukat, mintegy sugallva arctalanságukat. Talán a végzet különböző masszajellegű formája öltött volna testet?

A legyező a tarot-kártya jóslására utalna? A látvány hatására ezek a kérdések merültek fel bennem. Azonban, amikor a női táncosok Carmen mögé sorakoznak fel, egy olyan pillanatban, amikor a néző érzi, hogy Carmen nem kerülheti el a végzetét, úgy érzem, választ kaptam a bennem felmerült kérdésre. Igen, a legyezős táncosnők a végzet testet öltött alakjai.

A következő jelenetet a Habanera, a kubai eredetű spanyol tánc zenéje indítja. Hirtelen a valóságba csöppenek vissza. Abba a valóságba, amely a nőiességről szól, a csábításról, könnyedségről, vonzerőről, a nők rivalizálásáról, hogy megszerezzék a férfit. S mindez, fűszerezve Carmen szerepével. Izzik a levegőben, ahogy a többi nő felett érzi magát, hogy

szinte egy csettintéssel veheti el kedvesét a másik nőtől. A Carment megtestesítő táncművész testéből az érzelem egy megfoghatatlan őserőre utaló energiát vált ki, folyamatosan annak minden rezdülésében, megmozdulásában. Carmen kaméleonként képes ráhangolódni a férfira, annak legbensőbb vágyára.

Izgalommal tölti el, hogy nem a kultúrája elvárása szerint mint a férfi követője van jelen, hanem irányítóként. Ez a kettősség belső drámát idéz elő benne. Ha saját kultúráján belül követő lehet, akkor milyen módon tudna lenni önmaga? Itt kezdem el megérteni a legelső néma jelenetet, néma képet. A természetes érzékiség minden nőben és férfiban is benne van. Minden nő szeret szeretni, és szereti, ha felfigyelnek rá, áhítoznak érte. A harmóniák érzékisége, a ritmusképletek, a dallamvezetés és a színes zenekari hatás is ezt sugallja. Ezért fizetni kell. Mi is az ára? Mivel fizet Carmen?

A kocsmajelenet beszélő életképéből tudjuk meg. Jelen van a boldog, örömteli táncban, nők-férfiak párokat alkotó képe, és Carmen, aki ahogy már az előző jelenet is sugallta, itt is felette akar állni az őt körülvevő embereknek. Eleinte ő is felveszi az impulzív hangulat tempóját, majd folyamatosan lassul és elidegeníti önmagát a szórakozó emberektől. Áll középen egyedül, nézi, de nem látja a körülötte mozgó tömeget. Elmerül gondolataiban, rádöbbenve, hogy döntésében egyedül maradt, tettéért csak ő vállalhat felelősséget. Amit nem lát, az már előre sejteti a végkifejletet.

Eközben elindul a táncosok, a körülötte lévő tömeg felvonulásszerű mozgása – bemutatva Carmen elé érve azt, amit a legjobban tud – elköszönés lenne ez tőle, búcsútánc neki?

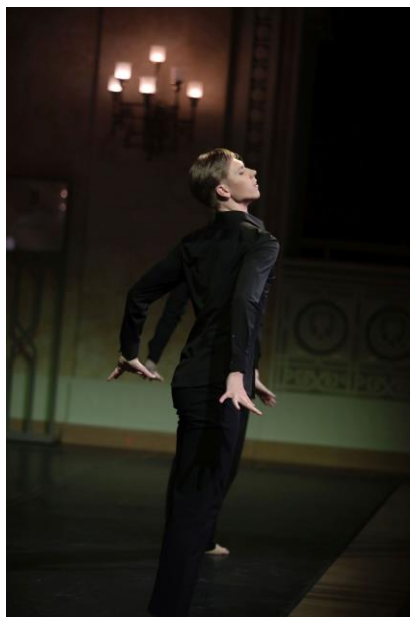
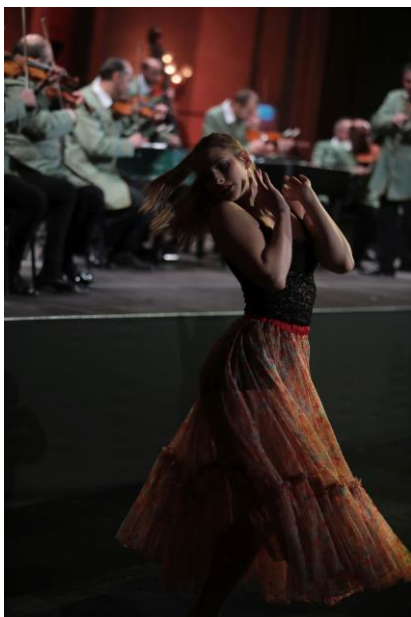
A koreográfus nyitva hagyta a történet végkifejletét, egy merevített fotóképpel zárta az utolsó jelenetet. Megállt az idő, így az alkotó a nézők képzeletére bízta, hogyan fejezze be Carmen történetét.

Végiggondolva a látottakat, Sziráky Tímea súlyos kérdéseket vet fel és ad egyben választ is rá. Megfogalmazásában érzékelteti, hogy minden nőben él, jelen van egy „Carmen”. Az, hogy felszínre kerül-e vagy sem, kizárólag élethelyzeteken múlik. Az élet ok-okozati mátrixa jelentősen befolyásolja a Carmen-ézés felszínre törését. Valószínűsíthetően azért nem kergette zárásként – követve lineárisan az eredeti történetet – Carment végzetbe, mert jelezni akarta, hogy mindenki számára adott a helyzet, hogy megtalálja – tisztázatlan érzéseire, útkeresésére, kérdéseire – önmaga számára a választ, még akkor is, ha nehéz és küzdelmes, göröngyös úton kell végighaladnia érte.

A koreográfus nőiessége is jelen lehetett a színpadon, hiszen minden alkotó merít a saját éleltapasztalatából. A mű férfiakkal és nőekkel kötött barátságainak lenyomata is lehet egyben.

Milyen Carmen személyisége Sziráky Tímea alkotásában? Végzetes, szerethető, erősnek tűnő, de introvertált is egyben. Álarc mögé bújt nő, aki leplezi saját érzelmeit, ebből fakadó gyengeségeit. A felszín alatt nem célja, hogy domináns személyiséggé váljon, inkább a maga gyengésségében keresi a (szociális) helyzetéből kifelé vezető utat.

Carmen saját korának egy újfajta nőtípusa, előfutára, aki szembeszegül korának morális elvárásaival. Ő szabadságra vágyik, nem kér a másodlagos szerepkörből. Egyszerűen csak élni és játszani szeretne, felvállalva, hogy ennek akár halálos következménye is lehet. Egy nő, aki elmélyül saját női mivolta erejében – kincsre lel, és benne önmagára, tiszta tudatára. Szakrális női titkokat, a nőiség közös tudását hordozza. Végiggondolva, minden nő birtokosa ennek a tudásnak, mindenkinek lehetősége van az őserőt visszahívni, újraaktiválni. Minden nő képes a múltat önmaga által feloldani, így képessé válhat – mint ahogy Carmen is – saját vágya szerint lenni, élni. A darab a mai nők számára fontos üzenetet rejt. Figyelemfelkeltő, elgondolkodtató előadás volt.

(A fotókat készítette: Dr. Rontó Attila)